

กระแสการสร้างสรรคศิลปะของศิลปินสื่อประสมในประเทศไทย ช่วงปี พ.ศ. 2528 – 2556^{*}

The Mixed Media Art Movement in Thailand During 1985s - 2013s

ณัชชา เอกนาวา^{**}

บทคัดย่อ

ศิลปินหลังสมัยใหม่ในประเทศไทยเกิดขึ้นท่ามกลางกระแสคู่ตรงข้ามเป็นเสมือนทางเลือกด้วยรูปแบบการแสดงออกทางด้านศิลปะด้วยทัศนคติที่มีความแตกต่างจากวิถีคิดการสร้างสรรคศิลปะในรูปแบบก่อนหน้า อีกทั้งสร้างกระแสการสร้างสรรคศิลปะแนวทางใหม่ให้กับวงการศิลปะร่วมสมัยในประเทศไทยอย่างครอบคลุม

ผลการศึกษาพบว่ากระแสการสร้างสรรคผลงานศิลปะ สามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ช่วงเวลา ได้แก่ ช่วงเวลาที่ 1 ระหว่าง พ.ศ. 2528 – 2537 คือกระแสของการสร้างศิลปะแนวใหม่ของศิลปินหลังสมัยใหม่ สำหรับช่วงเวลาที่ 2 ระหว่าง พ.ศ. 2538 – 2547 เป็นช่วงเวลาที่ศิลปินหลังสมัยใหม่พยายามหยิบยืมสื่อวัสดุทางเทคโนโลยีหรือวิถีคิดใหม่ๆ มานำเสนอภายในผลงาน และช่วงเวลาที่ 3 ระหว่าง พ.ศ. 2548 – 2556 บรรยายภาพการเมืองและสังคมมีการเคลื่อนไหวจากกลุ่มคนรุ่นใหม่ จนทำให้ศิลปินเลือกที่จะวิจารณ์สังคมการเมืองผ่านงานศิลปะร่วมสมัย

จากผลงานการศึกษาทำให้ผู้วิจัยทราบถึงกลุ่มที่มาของกระแสการสร้างสรรคศิลปะของศิลปินหลังสมัยใหม่ในประเทศไทยซึ่งเห็นได้ชัดว่ามีการเปลี่ยนแปลงไปตามลักษณะของสังคมที่มีส่วนเกี่ยวข้อง รวมทั้งได้เห็นถึงพัฒนาการของการสร้างสรรคผลงานศิลปะ นับตั้งแต่ขั้นตอนการศึกษา ค้นคว้า และแสวงหารูปแบบใหม่โดยไม่จำกัดขอบเขตและวิธีการสร้างสรรคผลงานศิลปะของศิลปินหัวก้าวหน้าในประเทศไทย ระหว่างช่วงปี พ.ศ. 2528 – 2556

คำสำคัญ : กระแสการสร้างสรรคศิลปะ, ศิลปินหลังสมัยใหม่ในประเทศไทย, ศิลปะสื่อประสม

^{*} บทความนี้เรียบเรียงขึ้นจากเนื้อหาส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปมหาบัณฑิต สาขาทัศนศิลป์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร ปีการศึกษา 2558 เรื่อง กระแสการสร้างสรรคศิลปะของศิลปินหัวก้าวหน้าในประเทศไทย ช่วงปี พ.ศ. 2528 – 2556 โดยมี ผศ.ดร.ชัยยศ อิชฎฐ์วรพันธุ์ เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

^{**} ณัชชา เอกนาวา นักศึกษาปริญญาศิลปมหาบัณฑิต สาขาทัศนศิลป์ คณะจิตรกรรมประติมากรรมและภาพพิมพ์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, numneung_art@hotmail.com

Abstract

Refer to the history modern art of Thailand's, the national exhibition of art has begun since 1949, with supports of government makes the contest become formal and become the most important contest. Later, many branches of private sectors starting organize their own contest. This came with a result of that the art works which being rewarded in the contest or even been shown in the contest become famous in the term of the original of process to the artist in the later generation. While avant-gardes is growing in the middle of stream offset pair which is look like a new choice that have the way to demonstrate the art work with the different vision of the way of creating art for the contemporary art in Thailand inclusively.

For this research, the researcher found that the trend of creating art works is divided into 3 periods. For first period of time, during the year 1985 to 1994, It was the trend of creating new art. Moreover the second period of time during the year 1995 to 2004, Progressive artists tried to pick up materials and technologies or new way of thinking has the features present in their works. Lastly the third period of time during the year 2005 to 2013, as the political climate and social movement the artists chose to make social commentary through contemporary art. From the research, the researcher found that the cause of the trend of the new creation art stream which has been changed according to the concerning society, and also see the development of the art work creation starting from the studying, researching and seek for the new idea with no boundary and the way of creating art works of avant-gardes during of the year 1989 – 2013.

Key Words: The new creation art stream, avant-gardes of Thailand, Mixed Media art

บทนำ

จากประวัติศาสตร์ศิลปะสมัยใหม่ในประเทศไทยการประกวดศิลปกรรมแห่งชาติเริ่มก่อตั้งในปี พ.ศ. 2492 ถือเป็นการประกวดที่เป็นทางการ ต่อมาภาคเอกชนต่างๆ ได้เข้าร่วมกระบวนกรก่อให้เกิดเป็นเวทีการประกวดต่างๆ มากมาย เช่น การแสดงจิตรกรรมบัวหลวงของธนาคารกรุงเทพ การประกวดศิลปกรรมร่วมสมัยของธนาคารกสิกรไทย เป็นต้น สืบเนื่องจากการประกวดต่างๆ ที่เกิดขึ้นทำให้ผลงานศิลปะทั้งที่ได้รับรางวัลและได้รับจัดแสดงจากการประกวดศิลปกรรมส่วนใหญ่มีแนวโน้มส่งอิทธิพลอย่างมากในเรื่องของรูปแบบการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะอีกทั้งส่งผลให้กลุ่มคนที่เข้าสู่เวทีการประกวดได้ใช้พื้นที่นี้เป็นเสียงสนับสนุนให้ตนเองเป็นศิลปินที่ได้รับการยอมรับจากสาธารณะชนส่วนศิลปินที่เกิดขึ้นจากเวทีการประกวดนั้นได้กลายเป็น

“ค่านิยม”¹ ของรูปแบบและทิศทางศิลปะให้กลายเป็นแนวทางการสร้างสรรค์ผลงานศิลปกรรมส่วนใหญ่ของประเทศในขณะนั้น

อย่างไรก็ตามภายใต้การสร้างสรรค์ศิลปะด้วยแนวคิดดังกล่าว ยังเกิดกลุ่มศิลปินที่ไม่นิยมการส่งผลงานเข้าร่วมเวทีการประกวดต่างๆ จากการไม่พอใจผลการตัดสินรางวัลจนพัฒนาเป็นการสร้างพื้นที่ทางศิลปะเป็นของตนเองโดยไม่หวังพึ่งแรงสนับสนุนจากเวทีการประกวดเพื่อผลักดันสร้างชื่อเสียงให้ตนในฐานะศิลปิน นอกเหนือจากกลุ่มศิลปินต่างๆ ที่หันหลังให้กับเวทีการประกวดด้วยกระบวนแบบ (art style) และกลวิธีในการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะ (art techniques) จึงเป็นประเด็นสำคัญในการก่อตัวของกลุ่มศิลปินที่มีแนวร่วมทางการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะนอกเหนือไปจากรูปแบบของสาขาศิลปะที่สามารถส่งประกวด โดยภาพรวมการกำเนิดของศิลปะในมุมมองที่มีความเห็นต่างนี้ผู้วิจัยได้แบ่งออกเป็น 3 ช่วงเวลาดังนี้

ช่วงที่หนึ่ง คือช่วงเวลาของการขัดแย้งระหว่างสองแนวทางศิลปะ เริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ. 2522 ที่มีกิจกรรมสวดคล้องสัมพันธ์กันสองส่วนคือหนึ่ง การเริ่มก่อตั้งชมรมศิลปกรรมแห่งประเทศไทยในปี พ.ศ.2522 และ สอง การเกิดสื่อสิ่งพิมพ์ “โลกศิลปะ” จากการต่อยอดของชมรมศิลปกรรมแห่งประเทศไทย พร้อมกับการจัดแสดงศิลปกรรมที่เน้นการให้พื้นที่สำหรับศิลปินรุ่นใหม่ได้เปิดตัวต่อสาธารณชน โดยไม่ยึดติดกับรูปแบบสาขาแบบการประกวดช่วงเวลานี้ศิลปกรรมไม่ได้เกิดมาจากรูปแบบของผลงานที่มีความแตกต่าง แต่เกิดจากการขาดพื้นที่ในการแสดงออกทางผลงานศิลปกรรมเป็นหลักการจัดแสดงดังกล่าวทำอย่างต่อเนื่องตั้งแต่พ.ศ.2522 ถึง 2530²

ขณะเดียวกันเริ่มมีการพัฒนานำศิลปะรูปแบบใหม่ให้เข้ามายังประเทศไทยเช่น กมล ทัศนาญชลี เดินทางกลับจากสหรัฐอเมริกาพร้อมกับนำศิลปะในรูปแบบคอนเซ็ปชวลอาร์ต (Conceptual Art) เข้าสู่ประเทศไทยเป็นรายแรกซึ่งขณะนั้นการประกวดศิลปกรรมแห่งชาติยังไม่มีสาขาการประกวดเพิ่มเพื่อรองรับผลงานศิลปะแนวนั้นจนกระทั่ง ปี พ.ศ.2524 จึงเริ่มเกิดคำว่า ผลงานประเภทสื่อผสม (Mixed media) ขึ้นมาเพื่อรองรับศิลปะรูปแบบใหม่ที่ใช้สื่อตั้งแต่สองประเภทขึ้นไปมาประสมกัน³ เป็นต้น

ช่วงที่สอง คือปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นของสถาบันศิลปะ เช่น จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย การมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยกรุงเทพ มหาวิทยาลัยรังสิต รวมทั้งสร้างสรรค์ศิลปะของศิลปินไทยจากต่างประเทศ เช่น พ.ศ.2528 ผลงาน “สอนศิลป์ให้ไก่กรุง” ของ อภินันท์ โปษยานนท์ในการสร้างผลงานศิลปะจัดวาง (Installation Art) ด้วยรูปแบบการติดตั้งของสื่อที่มีความแตกต่าง รวมทั้งกระแสศิลปะคอนเซ็ปชวลอาร์ต (Conceptual Art) โดยการนำของ มณฑิยา บุญมา ศิลปินกลุ่มนี้ส่วนหนึ่งรวมตัวกันอยู่ที่ภาคเหนือร่วมมือกันจัดการแสดงศิลปะที่สร้างปฏิสัมพันธ์ร่วมกับพื้นที่ทางสังคมเช่น กิจกรรมเชียงใหม่จัดวางสังคมในปี พ.ศ.2535⁴ โดยมีเป้าหมายที่ชัดเจนของการแสวงหาพื้นที่ใหม่นอกเหนือไปจากพื้นที่หอศิลป์หรือเวทีการประกวดรวมทั้งการสร้างประเด็นของพื้นที่สาธารณะศิลปะและชุมชนให้หลอมรวมเป็นหนึ่งเดียวกันซึ่งต่อมาได้ส่งอิทธิพลให้เกิดพื้นที่และ

¹ ค่านิยม หมายถึง ความคิด พฤติกรรมและสิ่งอื่นที่คนในสังคมใดสังคมหนึ่งเห็นว่ามีคุณค่า จึงยอมรับมาปฏิบัติตามและวางแนวไว้ระยะหนึ่ง ค่านิยมมักเปลี่ยนแปลงไปตามกาลสมัย และความคิดเห็นของคนในสังคม: ดูที่ พนมัส หันนาคินทร์, การสอนค่านิยม (กรุงเทพฯ: แผนกเอกสารและการพิมพ์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2520), 16.

² วิรุณ ตั้งเจริญ, ศิลปะสมัยใหม่ในประเทศไทย (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, 2534), 170.

³ วิโชค มุกดามณี, สื่อประสมและศิลปะแนวจัดวางในประเทศไทย (กรุงเทพฯ: หอศิลป์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2545), 15.

⁴ สุธี คุณาวิชยานนท์, จากสยามเก่าสู่ไทยใหม่ (กรุงเทพฯ: หอศิลป์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2545), 232.

กิจกรรมเพื่อตอบสนองแนวนงานศิลปะร่วมสมัย เช่น อุโมงค์ศิลปะธรรม โป่งน้อย อาร์ตสเปซ ชุมชนรำเปิง เป็นต้น อีกทั้งยังเป็นช่วงเวลาที่เกิดการเคลื่อนไหวของกลุ่มศิลปินต่างๆ ที่ล้วนแล้วแต่มีแนวความคิดในการสร้างสรรค์ผลงานที่มีความต่างอย่างชัดเจน

ช่วงที่สาม คือการเกิดขึ้นของภัณฑารักษ์ (Curator) เริ่มต้น ในปี พ.ศ.2539 จุดเด่นของช่วงเวลานี้คือการกำเนิดพื้นที่แนวคิดใหม่ประเภทแกลเลอรีหรือหอศิลป์เอกชนที่ไม่มุ่งหวังการผลทางการประกวดหรือการค้าเช่น โปรเจ็ค304 หอศิลป์วิทยานิทรรศน์ หอศิลป์ตาตุ อะเบาท์แกลเลอรี ศูนย์บ้านตึก เป็นต้น พร้อมทั้งเห็นได้ว่าทิศทางของศิลปะช่วงเวลานี้กลุ่มศิลปินได้มีการพัฒนาผลงานมาจากการวางรากฐาน ในจุดกำเนิดของการเกิดศิลปะในช่วงที่สองพร้อมกับเป็นช่วงที่เกิดการจัดเนื้อหาของนิทรรศการโดยมีผู้รับผิดชอบอย่างเป็นรูปธรรมคือภัณฑารักษ์ เช่น สมพร รอดบุญ อภินันท์ โพธิยานนท์ กฤติยา กาวังค์ เกล้ำมาศ ยิบอินซอย อรรถชัย พงษ์สมุทร เป็นต้นจะเห็นได้ว่าบุคคลกลุ่มนี้ให้ความสำคัญในการมองผลงานทางด้านศิลปะในรูปแบบใหม่ ด้วยการเปิดกว้างทางมุมมองของกระแสศิลปกรรมแนวทางใหม่ให้กับวงการศิลปะในประเทศไทย

จากสามช่วงเวลาความสำคัญของการเริ่มต้นเกิดปรากฏการณ์ต่างๆ ดังกล่าวนับได้ว่าช่วงที่สองระหว่างปี พ.ศ.2528 คือกระแสการสร้างสรรค์ศิลปะของศิลปินหลังสมัยใหม่ในประเทศไทยนี้เป็นช่วงเวลาที่มีความน่าสนใจที่สุด โดยสามารถเชื่อมโยงได้ถึงจุดกำเนิดของศิลปินและกลุ่มคนรุ่นใหม่จากการก่อตัวของศิลปินที่มาจากอิทธิพลของศิลปะที่เริ่มต้นด้วยการแทรกซึมเพื่อแย่งชิงพื้นที่ทางศิลปะและการผลักดันด้วยกระแสปรากฏการณ์ศิลปะร่วมสมัยแนวทางใหม่ของกลุ่มศิลปินเพื่อให้ถูกจารึกอยู่ในหน้าประวัติศาสตร์ศิลปะร่วมสมัยของประเทศไทยอยู่บ่อยครั้งจนเป็นหลักปัจจัยทำให้เกิดเป็นกระแสของศิลปะแนวทางใหม่ประเภทคอนเซ็ปชวลอาร์ตที่ได้ส่งอิทธิพลถึงการสร้างสรรค์ผลงานของศิลปินรุ่นหลัง

ดังนั้นกลุ่มศิลปินหลังสมัยใหม่ในประเทศไทยที่เริ่มต้นตั้งแต่ พ.ศ.2528 เป็นต้นไป นอกจากการสร้างสรรคทางผลงานที่มีความแตกต่างด้วยกระบวนแบบแล้ว ยังส่งผลเป็นปัจจัยสำคัญทำให้เกิดการสร้างพื้นที่ในรูปแบบใหม่เพื่อมารองรับศิลปะที่มีแนวทางลักษณะเฉพาะของตน ซึ่งเห็นได้จากช่วงที่สาม ตั้งแต่ปี พ.ศ.2539 แม้ว่าศิลปินกลุ่มนี้จะเหมือนหนึ่งในเสียงสะท้อนถึงความต้องการจุดยืนพร้อมกับความต้องการพื้นที่ทางศิลปะในวงการศิลปะประเทศไทยช่วงแรกแต่การต่อสู้เพื่อแย่งชิงพื้นที่ทางศิลปะด้วยรูปแบบต่างๆ ได้นำพาพวกเขาไปสู่ความเป็นจุดยืนหลักด้วยรูปแบบศิลปะและความตัวตนที่ชัดเจนจนถึงปัจจุบัน

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของกระแสการสร้างสรรค์ศิลปะของศิลปินหลังสมัยใหม่ในประเทศไทย ช่วงปี พ.ศ. 2528 – 2556
2. เพื่อศึกษารูปแบบ เนื้อหา และกลวิธีในการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะของกระแสการสร้างสรรค์ศิลปะของศิลปินหลังสมัยใหม่ในประเทศไทย ช่วงปี พ.ศ. 2528 – 2556
3. เพื่อศึกษาอิทธิพลทางด้านรูปแบบ เนื้อหา และกลวิธีของกระแสการสร้างสรรค์ศิลปะของศิลปินหลังสมัยใหม่ในประเทศไทย ช่วงปี พ.ศ. 2528 – 2556

วิธีการวิจัย

1. ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารต่างๆ ได้แก่ หนังสือ วิทยานิพนธ์ บทความ ข้อเขียน และเอกสารอื่นๆ เกี่ยวข้องกับกระแสการสร้างสรรค์ศิลปะของศิลปินหลังสมัยใหม่ในประเทศไทยช่วงปี พ.ศ. 2528 – 2556

2. วิเคราะห์การสร้างสรรค์ผลงานศิลปะ รวมทั้งลักษณะรูปแบบของผลงาน ของศิลปินหลังสมัยใหม่ในประเทศไทยช่วงปี พ.ศ. 2528 – 2556

3. วิเคราะห์และสรุปผลประเด็นต่างๆ เกี่ยวกับกระแสการสร้างสรรค์ศิลปะของศิลปินหลังสมัยใหม่ในประเทศไทยช่วงปี พ.ศ. 2528 – 2556

ผลการวิจัย

ในการศึกษากระแสการสร้างสรรค์ศิลปะของศิลปินหัวก้าวหน้าในประเทศไทยช่วงปี พ.ศ. 2528 – 2556 สามารถสรุปผลของการวิจัยแบ่งได้โดยเริ่มจากการกำหนดแบบแผนในการสร้างผลงานวิจัยทำให้ทราบถึงกระบวนการวิธีการตั้งเป้าหมายในการศึกษาข้อมูลประกอบผลงานวิจัยด้วยวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยได้ศึกษาถึงกระแสการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะ รวมทั้งวิเคราะห์ข้อมูลแนวทางพัฒนาการทางรูปแบบ เทคนิค และเนื้อหาภายในผลงานทั้งหมด เพื่อทำการศึกษาวิเคราะห์ผลงานศิลปกรรมของศิลปินหลังสมัยใหม่ที่มีความหลากหลาย จำแนกออกเป็น 3 ช่วงเวลา ได้แก่

ช่วงเวลาที่ 1 ระหว่าง พ.ศ. 2528 – 2537 กระแสของการสร้างสรรค์ศิลปะแนวทางจิตว่าง (conceptual art) ที่มาจากศิลปินไทยที่พำนักอยู่ต่างประเทศ

ช่วงเวลาที่ 2 ระหว่าง พ.ศ. 2538 – 2547 เป็นช่วงเวลาที่ศิลปินหยิบยืมสื่อวัสดุทางเทคโนโลยี หรือวิธีคิดใหม่ๆ มาเป็นกลวิธีนำเสนอภายในผลงานของตนเอง

ช่วงเวลาที่ 3 ระหว่าง พ.ศ. 2548 – 2556 เป็นช่วงที่บรรยากาศการเมือง และสังคมมีการเคลื่อนไหวอย่างต่อเนื่อง จนส่งผลให้ศิลปินเลือกที่จะวิจารณ์สังคมผ่านงานศิลปะร่วมสมัย

อภิปรายผล

เมื่อศึกษาถึงกระแสการสร้างสรรค์ศิลปะของศิลปินหลังสมัยใหม่ในประเทศไทยช่วงปี พ.ศ. 2528 – 2556 ผู้วิจัยมีการแบ่งประเด็นสำหรับการวิจัย กล่าวถึงประวัติศาสตร์ของศิลปะสมัยใหม่ของตะวันตก ที่เกิดขึ้นในยุโรปช่วงตั้งแต่กลางคริสต์ศตวรรษที่ 18 - 19 และมีศูนย์กลางอยู่ที่ปารีสและลอนดอน กำเนิดเป็นกลุ่มศิลปะแนวอิมเพรสชันนิสม์นับตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา แนวคิดและรูปแบบในการนำเสนอศิลปะถูกถ่ายทอดออกมาอย่างต่อเนื่องและหลากหลาย ตามแนวทางที่แตกต่างกันออกไป ศิลปะสมัยใหม่ในประเทศไทยเริ่มจากการรับกระแสของอิทธิพลการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะของชาวตะวันตกที่เข้ามาโดยศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี ส่งผลให้รูปแบบศิลปะในประเทศไทยมีการเปลี่ยนแปลงแนวคิดในการสร้างสรรค์ศิลปะและคลี่คลายจนพัฒนาสู่ศิลปะในยุคสมัยปัจจุบัน

การเกิดขึ้นของศิลปะประเภทสื่อประสม(Mixed Media art) ในสังคมไทยนับเป็นสื่อทางศิลปะรูปแบบที่มีความแตกต่างกันออกไปจากศิลปะประเภทอื่นๆ ด้วยการผสมผสานวัสดุต่างๆ ทั้ง 2 มิติ และ 3 มิติ

รวมทั้งการใช้สื่อทางเทคโนโลยีสมัยใหม่ในการสร้างสรรค์ชิ้นงาน จะเห็นว่าศิลปะประเภทนี้มีความครอบคลุมอยู่ สองลักษณะสำคัญ ประการแรกคือ การนำวัสดุต่าง ๆ มาใช้ร่วมกันเพื่อแสดงออกทางศิลปะ ประการที่สองคือการใช้กลวิธีมาทำงานร่วมกันเพื่อให้เกิดการสร้างสรรค์ใหม่ซึ่งลักษณะทั้งสองอย่างนี้มักไม่ได้มีการแยกออกจากกัน จึงสามารถทำให้เราได้เห็นงานศิลปะแบบสื่อประสมที่ประกอบไปด้วยวัสดุและกลวิธีหลายอย่างหลอมรวมกันอยู่ด้วยกัน และกลายเป็นสาขาศิลปะแขนงหนึ่งที่มีความแตกต่างไปจากผลงานในรูปแบบจิตรกรรม ประติมากรรม และภาพพิมพ์ เห็นได้ชัดว่าสื่อประสมในศิลปะร่วมสมัยของประเทศไทยนั้น มีการสร้างรูปแบบที่เกิดจากความคิด เรื่องราว กลวิธี และโครงสร้างพื้นฐานให้เกิดความแปลกใหม่ทางกระบวนการทางความคิดสู่กระบวนการผลิตให้เกิดการสร้างสรรค์พร้อมกับพัฒนาเทคนิคให้สอดคล้องกับโลกในยุคปัจจุบัน

ศิลปินหลังสมัยใหม่ หรือ อวองต์-การ์ด (Avante-Garde) ในภาษาฝรั่งเศสจะมีความหมายถึง ผู้นำ หรือ กองหน้า ซึ่งใช้เรียกศิลปินกลุ่มหนุ่มสาวในยุโรปที่เคลื่อนไหวในช่วงเวลา ค.ศ. 1910-1930 ที่ผ่านมามีศิลปินกลุ่มดังกล่าวพยายามพัฒนางานของตนเองไปสู่แนวใหม่ทั้งรูปแบบและเนื้อหา โดยหวังจะโต้ตอบหลักเกณฑ์ทางวิชาการ ซึ่งบางส่วนมีความสัมพันธ์กับทฤษฎีคอนสตรัคติวิซึมที่มีพื้นฐานมาจากการสร้างองค์ความรู้ คิดประดิษฐ์สร้างสรรค์ผลงานในแนวของตนเองซึ่งเป็นประโยชน์ต่อตนเองและสังคม⁵ ผู้วิจัยจึงใช้คำว่าศิลปินหัวก้าวหน้า ศิลปินหลังสมัยใหม่ หรือศิลปินสื่อประสมเพื่อสอดคล้องกับบริบททางศิลปกรรมของประเทศไทยของศิลปินรุ่นใหม่ในแต่ละยุคสมัยที่พยายามพัฒนารูปแบบการสร้างสรรคผลงานศิลปกรรมให้มีความแปลกใหม่ จนก่อให้เกิดเป็นกระแสการสร้างสรรคผลงานศิลปะในวงการศิลปกรรมของประเทศไทย

1. การพัฒนารูปแบบการสร้างสรรคศิลปะของศิลปินหลังสมัยใหม่ในประเทศไทย

ในยุคศิลปะหลังสมัยใหม่ศิลปินส่วนมากการนำเสนอทางด้านความคิดมากกว่าทางด้าน จึงทำให้มีการเปลี่ยนแปลงอย่างมากต่อวงการศิลปะทำให้ทัศนศิลป์ไม่อยู่ในลักษณะรูป ซึ่งจากการเปลี่ยนนี้ศิลปินหลังสมัยใหม่เองเป็นผู้เปลี่ยนแปลงต่อวงการศิลปะอย่างมากมาในช่วงทศวรรษ 2520 ได้มีการใช้สื่อใหม่ๆ กำเนิดขึ้นมีการใช้วัสดุอันหลากหลายที่ได้รับวิธีคิดและรูปแบบจากตะวันตก ซึ่งอิทธิพลกระแสหลักทางศิลปะตะวันตกนั้นได้เกิดขึ้นไม่ว่าจะเป็น วัสดุ สำเร็จรูป (Readymade) วัสดุเก็บตก (found object) สื่อผสม (Mixed media) ฯลฯ⁶

เมื่อพิจารณาจากสื่อสองมิติบนระนาบ 2 มิติ พัฒนาการของงานศิลปะร่วมสมัยในประเทศไทยก็เริ่มเกิดความเปลี่ยนแปลงมากขึ้นเรื่อยๆ เทคนิคจิตรกรรมผสมและประติมากรรมผสมได้พัฒนาไปสู่งานศิลปะแนวสื่อผสมที่มีการแบ่งแยกประเภทที่เด่นชัดกว่าเดิมในอดีต ศิลปินเริ่มผสมผสานสื่อวัสดุต่างๆ นับตั้งแต่วัสดุในธรรมชาติและวัสดุสำเร็จรูปอันเป็นผลผลิตจากการประกอบสร้างของมนุษย์ กระทั่งมีการนำเอาสื่อทางเทคโนโลยีอย่างกรณีภาพถ่าย ภาพเคลื่อนไหวเข้ามาเป็นเครื่องมือในการบันทึกและถ่ายทอดแนวความคิดรวมถึงการ

⁵ หทัยชนันท์ กานต์การันยกุลและวิสูตร โพธิ์เงิน (2557) “การพัฒนาชุดกิจกรรมการออกแบบทางศิลปะด้วยสมุดร่างภาพตามแนวคิดทฤษฎีคอนสตรัคติวิซึม เพื่อส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ ในนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4” วารสารวิชาการ Veridian E-Journal ปีที่ 7, ฉบับที่ 1 มกราคม – เมษายน 2557: หน้า 835.

⁶ อธิยา เสงี่ยมเสวี (2557) “การใช้วัสดุหนึ่งในศิลปะไทยร่วมสมัย” วารสารวิชาการ Veridian E-Journal ปีที่ 7, ฉบับที่ 1 มกราคม – เมษายน 2557: หน้า 202.

แสดงออกของศิลปิน ร่างกายได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของผลงานสร้างสรรค์ซึ่งทำหน้าที่ส่งสารไปยังคนดูอีกด้วย ขณะเดียวกันได้กลายเป็นภาพสะท้อนของการถกเถียงหรือกรอบความคิดเกี่ยวกับเรื่องพื้นที่ในการจัดแสดงนิทรรศการ ศิลปะซึ่งไม่ได้จำกัดอยู่เพียงแค่นิพจน์หรือพิธีกรรมเพียงอย่างเดียว แต่ร่างกายที่มีชีวิตซึ่งปรากฏเป็นส่วนหนึ่งในงานศิลปะเหล่านั้นยังได้ขับเคลื่อนและนำพาทัศนคติในการรับรู้งานศิลปะของคนดูออกไปยังพื้นที่จริงทางสังคมได้อย่างใกล้ชิด

2. ผลงานศิลปะของศิลปินหลังสมัยใหม่ในประเทศไทย

ทั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาผลงานของศิลปินหลังสมัยใหม่ในประเทศไทย ช่วงปี พ.ศ. 2528-2556 ซึ่งระยะเวลาทั้งหมดรวม 28 ปี เพื่อแสดงถึงความเป็นมาของศิลปินชุดนี้ ทำให้ผู้วิจัยพบว่าต้นกำเนิดของศิลปินหลังสมัยใหม่สามารถพิจารณาได้อยู่หลายทาง เช่น แนวความคิดที่หลุดออกไปจากขนบธรรมเนียมทางศิลปะ เทคนิควิธีการใช้สื่อรูปแบบใหม่ กระบวนการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะที่มีความแตกต่าง โดยเลือกชิ้นงานในกลุ่มแต่ละกลุ่มหัวข้อที่ได้มีการแบ่งตามลักษณะเนื้อหาในชิ้นงาน เพื่อการศึกษาวิเคราะห์ผลงานศิลปกรรมของศิลปินที่มีความหลากหลาย จำแนกออกเป็น 3 ช่วงเวลา ดังนี้

ภาพที่ 1 อภินันท์ โปษยานนท์, สอนศิลป์ให้เก๋กรุง, 2528

ที่มา : <http://www.era.su.ac.th/ArtDB/tha/detailpicture.asp?id=P002117>

ช่วงเวลาที่ 1 ระหว่าง พ.ศ. 2528 – 2537 เป็นกระแสนของการสร้างศิลปะแนวศิลปะจัดวางที่มาจากศิลปินไทยที่พำนักอยู่ต่างประเทศ เห็นได้ว่าศิลปินในช่วงเวลานี้เปรียบเสมือนผู้ทดลองสร้างงานศิลปะจากสื่อหลายอย่าง ตั้งแต่สื่อดั้งเดิมมาจนถึงสื่อใหม่ รูปแบบในการทำงานมีตั้งแต่ประติมากรรม ศิลปะแนวแสดงสด หรือศิลปะแนวจัดวาง รวมถึงการนำเสนอสื่อใหม่ไปผสมกับรูปแบบต่างๆ ได้แก่ อภินันท์ โปษยานนท์ กมล เผ่าสวัสดิ์

ฤกษ์ฤทธิ์ ตีระวนิช ประวัติ เล้าเจริญ กลุ่มเชียงใหม่จัดวางสังคม แสดงให้เห็นถึงแนวคิดแบบหลังสมัยใหม่ที่เริ่มเข้ามามีบทบาทต่อการสร้างสรรค์และการใช้สื่อของศิลปินไทย

ช่วงเวลาที่ 2 ระหว่าง พ.ศ. 2538 – 2547 เป็นช่วงเวลาที่ศิลปินพยายามหยิบสื่อวัสดุทางเทคโนโลยีหรือวิธีคิดใหม่ๆ มาเป็นกลวิธีนำเสนอในผลงานของตนเอง สร้างสรรค์ผลงานได้แนวความคิดเหล่านี้ผ่านสื่อวัสดุหลากหลายชนิดด้วยรูปแบบกลวิธีที่เป็นอิสระเป็นประเด็นสำคัญที่ไม่ยึดติดอยู่กับกรอบหรือแบบแผนของนิยามทางศิลปะที่เคยมีมาแต่เก่าก่อน ได้แก่ นพไชย อังคะวัฒนะพงษ์ สุธิ คุณวิชยานนท์ นิพันธ์ โอฬารนิเวศน์ นาวัน ลาวัลย์ชัยกุล สุรสิทธิ์ กุศลวงศ์ คามิน เลิศชัยประเสริฐ รวมทั้งเป็นช่วงระยะเวลากำเนิดอาชีพภัณฑารักษ์ (Curator) ด้วยการได้มีบทบาทที่ชัดเจนขึ้นมากกว่าที่ผ่านมา เป็นต้น

ภาพที่ 2 นพไชย อังคะวัฒนะพงษ์, แผลด, 2540-2541

ที่มา : วิโชค มุกดามณี. สื่อประสมและศิลปะแนวจัดวางในประเทศไทย (กรุงเทพฯ: หอศิลป์ มหาวิทยาลัยศิลปากร): 203.

ช่วงเวลาที่ 3 ระหว่าง พ.ศ. 2548 – 2556 บรรยากาศการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม เต็มไปด้วยบรรยากาศแห่งความขัดแย้งของกลุ่มที่มีความคิดต่างทางการเมืองในสังคมอย่างเห็นได้ชัด การวิจารณ์สังคมโดยผ่านงานศิลปะร่วมสมัยเป็นลักษณะที่โดดเด่นในผลงานศิลปะ นี่เห็นได้ว่ารูปแบบของงานศิลปะยุคนี้มีกลวิธีสำหรับการนำเสนอความคิด รวมถึงการใช้สื่อวัสดุตลอดจนเทคนิคที่แปลกแตกต่างมากมาย ไม่จำกัดประเภทของวัสดุใดชนิดหนึ่ง แต่เป็นแนวทางที่สามารถหยิบนำเอาวัสดุชนิดใดชนิดหนึ่งเป็นการเฉพาะ หากแต่เป็นแนวทางที่สามารถหยิบนำเอาวัสดุที่มีอยู่รอบตัวมาใช้รองรับความคิด ได้แก่ พรทวีศักดิ์ ริมสกุล วิชญ์ พิมพ์กาญจพงศ์ สาครินทร์ เครืออ่อน กลุ่มหอศิลป์บริการ เป็นต้น

ภาพที่ 3 สาครินทร์ เครืออ่อน, นาข้าวขั้นบันไดแห่งเมือง Kassel, 2549

ที่มา : สาครินทร์ เครืออ่อน. Rice Project(กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด(มหาชน)): 37.

จากการวิเคราะห์ถึงกระแสการสร้างสรรค์ศิลปะของศิลปินหลังสมัยใหม่ในประเทศไทยช่วงปี พ.ศ. 2528 – 2556 พบว่าศิลปินไทยจำนวนมากที่สร้างสรรค์ผลงานสื่อประสมอย่างมากมายซึ่งมีทั้งศิลปินที่สร้างผลงานยาวนานอย่างต่อเนื่องจนกลายเป็นรูปแบบที่มีความชัดเจนอย่างโดดเด่นออกมาจากศิลปินท่านอื่น หรือแม้แตศิลปินที่สร้างสรรค์ผลงานศิลปกรรมสื่อประสมอย่างไม่ถาวรหรืออาจจะเป็นระยะสั้นในรูปแบบการใช้เทคนิคที่ตายตัว หรือเนื้อหา เรื่องราวที่ศิลปินใช้แสดงออกมา โดยกระแสการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะของศิลปินหัวก้าวหน้าต่างก็มีกระบวนการสร้างอัตลักษณ์ของศิลปิน ถือได้ว่าเป็นกระแสหลักที่เกิดขึ้นในสังคม ศิลปินหัวก้าวหน้ารุ่นใหม่ที่ดีติดตามความเคลื่อนไหวของศิลปะร่วมสมัยในอเมริกา ยุโรป และประเทศที่ก้าวหน้าในเอเชีย ต่างก็แสดงบทบาทของการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะของตนเองที่แยกตัวออกจากความคิด ปรัชญา ความเชื่อ กระบวนการความคิด และกระบวนการสร้างสรรค์แบบเดิม ด้วยการเชื่อมโยงแบบข้ามองค์ความรู้อย่างไม่เคยปรากฏมาก่อน

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

กรุงเทพมหานคร. รอยยิ้มสยาม : ศิลปะ+ศรัทธา+การเมือง+ความรัก. กรุงเทพฯ , 2551.

กมล ทศนาญชลี. นิทรรศการศิลปะ. กรุงเทพฯ : เจ.ฟิล์ม โปรดิวเซอร์, 2538.

_____. ผลงานย้อนหลัง 39 ปี. กรุงเทพฯ : อักษรสัมพันธ์, 2542.

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. อนุสาร อสท. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง, 2542.

กรมศิลปากร. วัดคงคาราม. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2521.

- กัจจกร สุนพงษ์ศรี. ศิลปะสมัยใหม่. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2554.
- จักรพันธ์ วิลาสินีกุล และสายันห์ แดงกลม. การวิจารณ์ทัศนศิลป์ : ข้อคิดของนักวิชาการไทย. กรุงเทพฯ : ชมนาด, 2549.
- จิระพัฒน์ พิตรปรีชา. โลกศิลปะศตวรรษที่ 20. กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, 2552.
- จารุพรรณ ทรัพย์ปรุง. ประวัติศาสตร์ศิลปะตะวันตก. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา, 2548.
- ชลูด นิยมเสมอ. องค์ประกอบศิลป์. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2534.
- ชัยยุทธ รัตนนกุล. ความคิดสร้างสรรค์ทางทัศนศิลป์. กรุงเทพฯ : ศูนย์วิจัยและพัฒนาอาชีพศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, 2538.
- ธวัชชัย ภาคินธ. ศิลปะศิลปินหรือศิลปินศิลปะ. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2532.
- น. ณ ปากน้ำ. ความเข้าใจศิลปะ. กรุงเทพฯ : อัลฟา มีเดีย, 2531.
- บุญเยี่ยม แยมเมือง. สุนทรียะทางทัศนศิลป์. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2537.
- พฤทธิ ศุภเศรษฐศิริ. ศิลปะจินตทัศน์. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2542.
- _____ . ศิลปะและพื้นที่. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2543.
- พิทักษ์ สายันห์. ศิลปะวัตถุในประเทศไทย. กรุงเทพฯ : บรรณกิจ, 2520.
- ไพโรจน์ ชุมนิ และเวอร์จิเนีย เอ็นเดอร์สัน. 5 ทศวรรษศิลปกรรมแห่งชาติ. กรุงเทพฯ : หอศิลป์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2544.
- _____ . สุนทรียภาพและศิลปะวิจารณ์. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543.
- วิบูลย์ ลี้สุวรรณ. ศิลปะสมัยใหม่และศิลปะร่วมสมัยในประเทศไทย. กรุงเทพฯ : เลิฟแอนด์ลิฟเพรส จำกัด, 2542.
- วิรุณ ตั้งเจริญ. ศิลปะสมัยใหม่ในประเทศไทย. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, 2534.
- ศิลป์ พีระศรี. (ม.ป.ป.). ทฤษฎีแห่งองค์ประกอบ. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. ศิลปกรรมหลัง พ.ศ.2475. กรุงเทพฯ : ศรีบุญพับลิเคชั่น, 2525.
- สุธี คุณาวิชยานนท์. จากสยามเก่าสู่ไทยใหม่. กรุงเทพฯ : หอศิลป์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2545.
- สุชาติ เกาทอง. ศิลปะกับมนุษย์. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2532.
- สุชาติ สุทธิ. เรียนรู้การเห็น : พื้นฐานการวิจารณ์ทัศนศิลป์. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2535.
- อัศนีย์ ชูอรุณ. ประวัติศิลปะตะวันตก. กรุงเทพฯ : โอ.เอส. พรินติ้งเฮาส์, 2530.
- อารี สุทธิพันธุ์. ประสบการณ์ทางสุนทรียะ. กรุงเทพฯ : ดันอ้อ, 2533.

ภาษาต่างประเทศ

Atkins, Robert. **Art speak: a guide to contempory ideas, movements, and buzzworks.** New York : Abbeville Press, 1900.

Helen Gardner. **Art Through the Ages.** New York : Harcounrt, Brace and Company, 1970.

Feldman, E.B., J.. **Art as Image and Idea.** New Jersey : Prentice - Hall, 1964.

Janson H.W.. **History of Art.** New York: Harry N. Abrams, 1974.

Lloyd, C. & Thomson, R.. **Impressionist Drawings.** Oxford : Phaidon Press and the Art Council, 1986.

Morris, J.. **On The Enjoyment of Modern Art.** New York : Graphic Society, 1965.

Pettifor, Steven. **Flavours: Thai cobtemporany art.** Bangkok : Thavibu Gallery, 2003.